

УДК 631.15:658.27

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ» СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сатир Л. М., к.е.н., доцент
Білоцерківський національний аграрний університет

Здійснюється узагальнення поглядів науковців на категорію виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств. Здійснюється оцінка показників ефективності використання ресурсного потенціалу.

Ключові слова. Виробничий потенціал, собівартість, ринок, ресурсний потенціал.

Вступ. У сучасний період, коли сільське господарство ще не вийшло на рівень повного задоволення потенційних внутрішніх і зовнішніх потреб у продуктах харчування і сільськогосподарській сировині, успіх господарської діяльності підприємств визначається не стільки його здатністю вийти на ринок з конкурентоспроможною за якістю й асортиментом продукцією, скільки з товаром, який відповідає вимогам ринку за ціною (при дотриманні вимог стандартів якості). Підприємство, яке надало на ринок товар за нижчою ціною, яка, тим не менш, забезпечує достатній обсяг накопичень, зможе зберегти своє виробництво і продовжити розвиток. З іншого боку, підприємство, яке через високу собівартість продукції не може відшкодувати при реалізації власні витрати, збанкрутує і буде змушене припинити своє існування.

Тому для підприємств аграрного сектора особливо важливо нарощувати обсяг виробництва продукції при одночасному зниженні виробничих витрат. Домогтися цього представляється можливим лише за умови раціонального використання накопиченого виробничого потенціалу і його нарощування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вищезазначену проблему досліджували ряд вчених: В.Я. Амбросов, О.А. Бугуцький, П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, В.А. Свободін, Н.С. Танклевська, М.М. Федоров, В.Я. Месель-Веселяк, В.І. Шиян та багато інших.

Переважно їхня увага приділялась оптимізації ефективності використання ресурсів сільськогосподарських підприємств, але фундаментальні розробки цих вчених недостатньо розкрили поставлену вище проблему.

Метою статті є обґрунтування сутності поняття ресурсного потенціалу,

аналіз його сучасного стану, та визначення напрямів поліпшення його формування і використання.

Виклад основного матеріалу. В даний час аграрний сектор країни зазнає серйозні труднощі з забезпеченням матеріально-технічними, трудовими та фінансовими ресурсами.

Тому при визначенні окупності виробничих ресурсів і ефективності сільськогосподарського виробництва слід звернути увагу на головний в сучасних умовах питання - наскільки повно використовують сільськогосподарські підприємства наявні в їх розпорядженні виробничі можливості (потенціал) і чи є внутрішні резерви підвищення ефективності виробництва без додаткових інвестицій? Це особливо важливо в сучасних економічних умовах, що складаються в республіці, при недостатньому задоволенні потреб населення та обмеженості ресурсів, що вкладаються в сільське господарство. Адже успіх у міжнародній конкуренції визначають не стільки самі фактори, скільки те, де і наскільки продуктивно вони застосовуються.

Відповідь на це питання може дати порівняння фактично досягнутого результату і потенційно можливого в даних умовах господарювання. Отже, виникає необхідність в розрахунку якогось інтегрального показника, що характеризує величину виробничого потенціалу підприємства, можливість виробити ту чи іншу кількість продукції, валового доходу, прибутку. У той же час відсутність об'єктивної оцінки факторів виробництва ускладнює розробку і реалізацію заходів, що забезпечують раціональне формування й ефективне використання всього комплексу ресурсів галузі.

Послідовно розробляючи методику визначення виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств та ефективності його використання, слід вирішити низку принципів завдань щодо:

- визначення економічної категорії «виробничий потенціал»;
- визначення складу і методів оцінки елементів виробничого потенціалу і виражають їх показників;
- вибору інтегрального показника, найбільшою мірою відображає економічний зміст категорії «виробничий потенціал»;
- вибору показника ефективності використання виробничого потенціалу.

В економічній літературі для характеристики потенціалу сільського господарства використовується безліч термінів, часі всього «виробничий потенціал» і «ресурсний потенціал», які в деяких випадках ототожнюються.

Ряд авторів визначає виробничий потенціал як сукупність матеріально-технічних, трудових і земельних ресурсів сільського господарства, що забезпечують при нормативному рівні інтенсивності використання виробництво певного обсягу продукції з нормативними витратами. Склад і співвідношення виробничих ресурсів галузі характеризують структуру її виробничого потенціалу [1, с.123].

Інші під виробничим потенціалом розуміють розвивається систему

взаємопов'язаних ресурсів, у складі якої кількісні та якісні характеристики ресурсів змінюються різними темпами і нерідко в різних напрямках. Випереджаюче зростання або значне скорочення окремих видів ресурсів призводить до порушення збалансованості потенціалу і зниження його ефективності, Ресурсний потенціал - це ефект системи взаємопов'язаних ресурсів, а не арифметична сума виробничого ефекту окремих видів ресурсів.

В А. Свободін визначає виробничий потенціал сільськогосподарського підприємства як сукупність технологічно збалансованих ресурсів, що володіють здатністю виробляти певний обсяг продукції [2, с.80].

Однак багато авторів вважають, що ресурсний потенціал не тотожний виробничому потенціалу, він є його матеріальною базою, неодмінною умовою. Ресурсний потенціал - це сукупний обсяг ресурсів, визначений на основі використання різних способів порівняння величини окремих ресурсів з урахуванням їх взаємозамінності та володіють здатністю забезпечувати процес виробництва для досягнення самих різних результатів. Виробничий потенціал - це об'єктивно обумовлені можливості господарств та регіонів з виробництва продукції, які складаються під впливом величини, структури і віддачі створеного ресурсного потенціалу, а також залежать від спеціалізації, місця розташування господарства та ін [3, с. 27].

З наведених прикладів випливає, що поняття «виробничий потенціал» є комплексним і повинно відображати різноманіття збалансованих факторів, необхідних для ефективного ведення сільського господарства на основі розширеного відтворення. Нам видається найбільш прийнятним визначення виробничого потенціалу як можливості сільськогосподарського підприємства виробляти певний обсяг продукції, визначеної якості на основі наявних у нього виробничих ресурсів - земельних, трудових, матеріальних і фінансових. Основними факторами, що впливають на величину виробничого потенціалу, є наявність ресурсів, їх якість і функціональне співвідношення. Причому виділити пріоритетний вельми складно, так як навіть надмірна кількість незбалансованих ресурсів, при їх високій якості, не призведе до зростання виробничого потенціалу, а лише до збільшення маси ресурсів. Отже, збалансованість виробничих факторів виступає обов'язковою умовою їх ефективного функціонування.

У найзагальнішому розумінні до складу елементів виробничого потенціалу входять земля, капітал, праця і підприємницька здатність. Аналізуючи дані категорії стосовно до сільськогосподарського виробництва, можна виділити наступні елементи - земельні угіддя, основні виробничі фонди та оборотні кошти, трудові ресурси і здатність апарату управління забезпечити господарство вищеназваними ресурсами, організувати виробництво, зберігання і збут продукції [3, с. 46].

Земля, будучи основним засобом сільськогосподарського виробництва, без якого воно не може існувати, просторово обмежена. Це викликає необхідність інтенсифікації її використання, підвищення родючості з метою отримання більшої кількості продукції з одиниці земельної площі. Тому

здатність землі давати певну кількість продукції, або її економічна родючість, повинна стати предметом оцінки.

У країнах ринкової економіки, де земля є предметом купівлі-продажу, її ціна встановлюється на ринку залежно від попиту та пропозиції. У ряді країн ціна землі являє собою капіталізовану ренту і визначається виходячи зі ставок банківського відсотка і суми років ой орендної штати. Тобто ціна землі відповідає сумі коштів, які приносять у вигляді банківського відсотка дохід, рівний доходу від здачі землі в оренду. Інший метод визначення вартості земельної угідь полягає в капіталізації рентного доходу [5, с. 34].

Виходячи з вищевикладеного, а також з того, що в Україні ринок землі відсутнє, ми вважаємо, що вартісну оцінку сільськогосподарських угідь доцільно проводити за вартістю валової продукції рослинництва за мінусом матеріальних витрат, так як, чим нижче матеріальні витрати на виробництво продукції, за інших рівних умов, тим вища якість землі і, отже, її вартість.

Матеріальні та грошові ресурси, які обслуговують процес виробництва і обігу, що є його матеріальною основою, утворюють фонди підприємств. Засоби виробництва, виражені у вартісній формі, являють собою основні виробничі фонди і оборотні кошти. На практиці використовують кілька видів оцінки основних виробничих фондів: первісна, відновлювальна, залишкова вартість. Рівень забезпеченості основними виробничими фондами характеризується показниками фондозабезпеченості і фондоозброєності, а економічна ефективність їх використання - фондовіддача, фондомісткість, нормою прибутку. Внаслідок того, що в процесі виробництва основні виробничі фонди зношуються як фізично, так і морально, переносять частину своєї вартості на новостворений продукт, а їх оновлення відбувається відносно низькими темпами, ми вважаємо, що найбільш об'єктивною формою оцінки основних виробничих фондів є їхня відновна вартість за мінусом зносу. Показники ефективності використання основних фондів також доцільно розраховувати на цій основі.

Величина оборотних коштів та їх структура на більшості підприємств АПК є неоднаковою протягом року. Особливо це стосується сільськогосподарських підприємств в силу сезонного характеру виробництва. Забезпеченість підприємств обіговими коштами вимірюється системою вартісних і натуральних показників. До найбільш важливих відносяться: вартість власних оборотних коштів у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь і на 100 грн. основних виробничих фондів; середньорічна кількість окремих елементів оборотних коштів у розрахунку на цільові об'єкти. При визначенні економічної ефективності використання оборотних коштів користуються коефіцієнтом оборотності, тривалістю одного обороту. Для цілей визначення виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства оборотні кошти слід оцінювати за їх середньорічної вартості. Узагальнюючим показником ефективності використання основних виробничих фондів і оборотних коштів є норма прибутку [6, с. 109].

Ще одним елементом виробничого потенціалу є праця. На підвищення

ефективності сільськогосподарського виробництва значний вплив надають розміри, структура та якість трудових ресурсів та їх використання. Трудові ресурси як економічна категорія виражають відносини з приводу населення, що володіє фізичною здатністю до праці, відповідно до встановлених суспільством умовами відтворення робочої сили. В умовах абсолютного і відносного скорочення чисельності сільського населення, дефіциту кваліфікованих кадрів основним завданням є найбільш повне і ефективне використання наявних трудових ресурсів. Основними показниками ефективності використання трудових ресурсів були і залишаються продуктивність праці і трудомісткість у всіх їхніх формах. Причому вибір конкретної форми визначається цілями і задачами досліджень. Забезпеченість підприємств працівниками прийнято обчислювати в натуральних величинах. Існуючі методики грошової оцінки за вартістю компенсації вибуття одного працівника матеріально-технічними засобами, за величиною фонду оплати праці; перерахунку кількості працівників в співмірні сільськогосподарські угіддя та інші, хоча і не позбавлені певних недоліків, проте мають право на життя при вирішенні певних завдань. На наш погляд, показником, що найбільш повно відповідає вимогам до грошової оцінки трудових ресурсів, є розмір фонду оплати праці. У ньому опосередковано проявляються і знаходять своє вираження розміри, структура та якість трудових ресурсів.

Підприємницька здатність - це особливий вид людських ресурсів, представлений діяльністю щодо координації і комбінування всіх інших видів ресурсів. Вона проявляється в умінні найбільш раціонально здійснювати виробничу та комерційну діяльність. Праця підприємця заснований на новаторстві, відповідальності, ризику, наявності влади.

У практиці країн з розвинутою ринковою економікою підприємницьку діяльність прийнято оцінювати за величиною отриманого прибутку. При цьому виходять з того, що основоположною функцією підприємця є діяльність по створенню нових комбінацій факторів виробництва чи соціальних факторів з метою отримання реальної економічної вигоди, у тому числі збільшення виручки і маси прибутку. Тому ми пропонуємо оцінювати діяльність управлінського персоналу за масою прибутку, що припадає на 1 грн. оплати праці цієї категорії працівників, Ефективність підприємництва можна виразити через індекс підприємницької активності, який визначається як відношення індексу зростання прибутку до індексу зростання цін підприємця (його доходу) [7, с.126].

Критерієм ефективності використання виробничого потенціалу в сучасних умовах розвитку економіки слід визнати максимальний вихід конкурентоспроможної продукції на одиницю вартості сукупних виробничих ресурсів (одиницю виробничого потенціалу). Тобто виробництво є ефективним при мінімально можливих витратах ресурсів на максимальний обсяг випуску продукції. У такому випадку економічна ефективність використання потенціалу підприємства може характеризуватися потенціаловіддачею і потенціалоемністю. Потенціаловіддача визначається обсягом отриманого

прибутку в розрахунку на 1000 грн. вартості сукупних виробничих ресурсів. Потенціалоємність - зворотний показник, що відображає вартість сукупних виробничих ресурсів в розрахунку на 1 грн. прибутку.

Висновки. Отже, основним напрямком підвищення потенціаловіддачі і зниження потенціалоємності є збільшення маси прибутку від господарської діяльності на основі вдосконалення самого виробничого потенціалу - підвищення якості застосовуваних ресурсів і оптимізації їх структури. Пріоритетна увага при цьому необхідно приділяти формуванню трудових ресурсів як основного джерела утворення додаткового продукту (отже, і прибутку) і обслуговуючих процес виробництва оборотних коштів. Паралельно з цим варто всіляко збережувати і підвищувати якість земельних угідь, маючи на увазі той факт, що землі більш високої якості вимагають великих коштів для його підтримки, тим самим знижуючи прибутковість галузі.

Немаловажне значення для ефективного сільськогосподарського виробництва має забезпеченість основними фондами, причому збільшення обсягу цього ресурсу веде до зменшення маси прибутку. Тільки модернізація і оновлення основних засобів на основі науково-технологічного прогресу можуть вирішити цю проблему. Використання нових засобів виробництва, що володіють більш високою продуктивністю, зумовлює зростання обсягу виробництва а і залишає вплив природних факторів, протидіє закону спадної прибутковості.

Література

1. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія / В.С. Шебанін, І.І. Червен, О.В. Шебаніна, М.І. Кареба; за ред. чл.-кор. НААН України, проф. В.С. Шебаніна та д.е.н., проф. І.І. Червена. – Миколаїв : МДАУ, 2010. – 189 с.
2. Свободин В.А. Определение производственного потенциала сельскохозяйственного предприятия / В.А. Свободин // Международный сельскохозяйственный журнал. – 1987. – №3. – С. 80.
3. Амбросов В.Я. Фінансова стабілізація розширеного відтворення в аграрному секторі економіки / В.Я. Амбросов // Агроінком. – 2007. – №7-8. – С.26-28.
4. Бугуцький О.А. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції / О.А. Бугуцький // Економіка АПК. – 1998. – №8. – С. 45-51.
5. Шиян В.И. Интегральные показатели эффективности использования ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий : Лекция / В.И. Шиян, А.В. Олейник. – Х., 1989. – 40 с.
6. Єндрес А. Економіка природних ресурсів / А. Єндрес, І. Квернер ; – 2-е вид. – СПб, 2004. – С. 109.
7. Міценко Н.Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання / Н.Г. Міценко, О.І. Кумечко // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – 344 с.

Summary

Theoretical approaches to the interpretation of the term "productive capacity" of agricultural enterprises / Satyr L.M.

Active summarizing the views of scientists at the category production potential of agricultural enterprises. Assesses the performance of resource potential.

Keywords: production potential, cost, market and resource potential.